

18369

ԱՆԵՐ - ԳՐԻԳՈՐՅԱՆԵ ԵՏԻՆԵ

Պատկերապատկեր ԱՆԵՐ

Ե - 1896

391.99

5-38

БЕРЕГИТЕ КНИГУ!

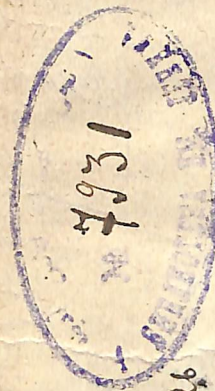
ОНА СЛУЖИТ НЕ ОДНОМУ, А МНОГИМ.

Возвращайте книгу в
срок, чтобы и другие
могли воспользоваться
ею.

905 891.99
47-38
47
ԴԱՄՈՎԵԱՆ ՍՈՒՐ

ԴՐԱՄԱ (ԷՏԻՒԴ)

ԵՐԿՈՒ ԱՐԱՐՈՒԱԾՈՎ.

ՀԵՂԻՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԷՄԻՆ ՏԵՐ-ԳՐԻԳՈՐԵԱՆՑԻ

11

2003

ЭРИВАНЬ
ТИПОГРАФИЯ ЭМИНА ТЕРЬ-ГРИГОРЯНЦЬ
ԵՐԵՎԱՆ
ՏԵՐ-ԳՐԻԳՈՐԵԱՆՑԻ

1896

38181 ссн,

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 20-го Марта
1896 года.

21447-60

(2863
41)

Настоящая драма, подъ заглавіемъ „Дамок-
ловъ мечъ“ разрѣшена г. Главноначальствую-
щимъ къ представленію на сценахъ края.
Апрѣля 17 дня 1896 г. гор. Тифлисъ.

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆՔ

ՏԻԳՐԱՆ ՓԱՐՎԱՆԵԱՆ:

ՄԱՐԻ, որա կինը:

ԱՆՆԱ:

ԳՈՒՐԳԷՆ, որա սրգին:

ԾԱՌԱՅ:

ԴԱՄՈՎԵԱՆ ՍՈՒՐ

ԱՐԱՐՈՒԱԾ ԱՌԱՋԻՆ

ՍԱՐՍԱՓԵԼԻ ԳԱՂՏՆԻՔ

Ետարանը ներկայացնում է մի
փառաւոր կահաւորուած սե-
նեակ: Աջ և ձախ դռներ:
Խորքի դուռը բացւում է դէ-
պի հաշտ:

Վարագոյրը բարձրանալիս
Տիգրանն և Մարին նստած խօսում են աջ
կողմի սեղանի մօտ. իսկ ձախ կողմում,
բազկաթուռի վերայ դրուած են պորտ-
ֆէյլ լի զանազան թղթերով և Տիգ-
րանի զլխարկը:

ՏԵՍԻԼ 1.

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՄԱՐԻ

ՄԱՐԻ.

Այո, սիրելիս: Մեր Գուրգէնիկի մահից յետոյ
ինձ հիմայ մնում է դարձեալ նախկին երջանկու-
թիւնը միայն, երբ տեսնում եմ քեզ ինձ հետ,
երբ յիշում եմ, որ մենք երկուսս էլ գիտակցական

մաքրութեամբ մտել ենք սուրբ պսակի տակ:

ՏԻԳՐԱՆ

(Թէթև ցնցում է):

ՄԱՐԻ.

(Վախեցած) Ի՞նչ պատահեց քեզ:

ՏԻԳՐԱՆ

Ի՞նչ—ոչինչ:

ՄԱՐԻ.

(Շարունակ նայելով Տիգրանի երեսին և լախնալով թիւոր սարսափելի հրէից) Տիգրան... այդ ի՞նչ կընշանակի... Միթէ անցեալումդ... մեր ամուսնութիւնից առաջ:

ՏԻԳՐԱՆ.

(Հանաքի յետև) Ի՞նչ. մեղքիկներ ունենամ: Հէնց մի րոպէ թողնենք թէ ունեցել եմ. նոր ի՞նչ կարող ես անել, կամ ի՞նչ կարելի կըլինի անել, Միթէ կարող է այժմ գիցուկ մի անզգոյշ անցեալ մեր ներկայ անքակտելի սիրոյն վնասել:

ՄԱՐԻ

«Ինչ անել»... «միթէ կարող է»... Եւ ի՞նչ հեշտութեամբ ես արտասանում այդ խօսքերը... Բայց չես իմանում թէ ինչ սարսափելի կատակ ես ուղում անել...

ՏԻԳՐԱՆ

Մարի, միթէ ութ տարին դեռ չփոխեց քեզ. միթէ չեն անցել, գնացել մոքիցդ այն երիտասարդական... ցնորքները... Մենք հիմայ արդէն իրական կեանքումն ենք... Դու արդէն գիտես, որ բացի քեզանից ուրիշ ոչինչ և ոչոք գոյութիւն չունի ինձ համար... Դու արդէն համոզուած

ես իմ սիրոյ վերաբերմամբ դէպի քեզ, ինչպէս և ես՝ դէպի քո... Վերջապէս դու աներկմիտ ես, որ մենք օրինակելի ամուսիններ ենք—և դա բաւական է. աշխարհն էլ կըվկայի նոյնը: Ի՞նչ կնշանակի ուրեմն, նազելիս, մտածել այն կեանքի մասին, որ մեզնից շատ վաղուց անցել, գընացել է... Ի՞նչ կնշանակի ուրեմն մտածել և վախենալ ջրհեղեղեան ժամանակների համար:

ՄԱՐԻ.

Տիգրան, դու այսօր ուրիշ երգ ես երգում... դու, ինչպէս տեսնում եմ, հիմայ սկսել ես մատների արանքով նայել այն բանի վերայ, որն ինձ համար մահու և կեանքի խնդիր է:

ՏԻԳՐԱՆ.

(Զգուշանալով) Սիրելիս, եթէ ես այսօր այսպէս եմ խօսում, խօսում եմ միայն նրա համար, որ դու մեր անցեալը հանգիստ թողնես... որ... իզուր տեղը մտատանջութեան տեղիք չտաս քեզ—դա քեզ կվնասի... այնինչ... մեր ներկան միանգամայն բաւական է մեր անզուգական սիրոյ յարատեւութեան համար:

ՄԱՐԻ.

Տիգրան, Տիգրան... դու խաղում ես իմ սկզբունքի հետ... Տիգրան, կրկնում եմ... ինչպէս ես եմ եղել, նոյնն էլ անպայման քեզնից եմ պահանջում... Տիգրան, մի չնչին արատ անցեալումդ և ինձ մահուան կըգատապարտես... Ասա ինձ, ասա ինձ ուղիղը... Այդ ինչ երկդիմի կատակներ են... Ես քեզանից մինչև օրս այդպիսի կատակներ լսած չեմ:

ՏԻԳՐԱՆ.

Ա՛խ, Մարի... Հոգեհաս... ի՞նչ եղաւ քեզ...
Անչո՛ւ ես այդպէս յուզուում... Ի՞նչ անտեղի,
մինչեւ անգամ ներքի ինձ, եթէ տեսնէ՛ս, անմիտ
կասկածներ են յղանում քո մէջ... Ո՞րտեղից
բղիւնց այդ միտքը:

ՄԱՐԻ.

Ի՞նչ կընշանակի ուրեմն խօսակցութեանդ
այդ ձևը:

ՏԻԳՐԱՆ.

Եթէ ես այս ձևով եմ խօսում—այդ միայն քո
օգտի համար է,—քո օգտի... Ես կամենում եմ,
որ դու չյիշես անցեալը, որ ոչնչացնես քո մէջ
այդ անցեալը, և դու մի ծանր մտքից թէթե-
ւոյաճ կըլինես... աւելի հանգիստ կըլինես...
Դու մինչեւ անգամ մոռացել էիր այդ հարցը...
և մեր կորուստից յետոյ միայն սկսեցիր նորո-
գել... Դու աւելի զգայուն ես դարձել և ան-
հանգիստ... Ահա քո այդ ներկայ անհանգստու-
թիւնն է, նազելիս, որ ինձ այդպիսի խօսքեր է
ասել տալիս... Իսկ... ինչ կվերաբերի մեր ա-
նարատութեան... ես կարծում եմ... Մարի...
այդ հարցը մեր մէջ պարզուել է շատ վաղուց...
դեռ պսակի տակ չգնացած... ութ տարի առաջ...

ՄԱՐԻ.

(Թեթևացած) Այո՛, այո՛... պարզուել է:

ՏԻԳՐԱՆ.

Եւ դու հաւատացել ես ինձ:

ՄԱՐԻ.

Այո՛. հաւատացել եմ:

ՏԻԳՐԱՆ.

Էլ ի՞նչ կնշանակի այս: Դու ինձ վիրաւորում
ես, Մարի:

ՄԱՐԻ.

Բայց ես երկրորդ անգամն եմ նկատում, որ
մեր անարատութեան մասին յիշելիս, դու մի
տեսակ ջնջուում ես:

ՏԻԳՐԱՆ.

(Իբր նոր հասկանալով) Ատ՛ա... Եւ դու այդպիսի
ջնջումներին նշանակութիւն ես տալիս... — Դա
մի նեարդային ջնջումն էր, որ վերջին ժամա-
նակներս ոտէպ ստէպ պատահում է ինձ... Պա-
տահում է այդ երբեմն և գրելու ժամանակ, և
ման գալու ժամանակ, և դատարանում, և պար-
կած հանգստանալիս... մի խօսքով ամեն մի ան-
սպասելի դէպքում... Ես մինչեւ անգամ բժշկի
եմ դիմել... և նա պատճառաբանում այդ՝ մեր
երեխայի մահով: Իսկ դու, այ՛, այ՛, այ՛... Ի՞նչ
մտքեր ես ծնեցնում քո մէջ... և այդ մինչեւ ան-
գամ ութ տարուց յետոյ էլ... այ՛, այ՛, այ՛...

ՄԱՐԻ.

Ներքի ինձ... Դուցէ անհեռատեսութիւն էր
իմ կողմից... Իմ չափազանց սէրս դէպի քեզ այն
աստիճան նրբացրել է զգացմունքներս որ...

ՏԻԳՐԱՆ.

Հոգեհաս, միթէ ես կասկածում եմ...

ՄԱՐԻ.

Որ... ես վախենում եմ... և վախենում եմ,
ինքս էլ չգիտեմ ինչից... Ինձ երբեմնապէս թը-
ւում է և չեմ հասկանում թէ ինչու... որ...

իբր քեզ էլ խլում են... խլելու են ինձանից...

ՏԻԳՐԱՆ.

Դա աւելի ևս հաստատում է քո դէպի ինձ տածած սէրը:

ՄԱՐԻ.

Որ... իբր... դու գնում հեռանում ես ինձ-
նից... որ իբր... մեր երկուսիս մէջ կախուած է
Դամոկլեան սուրը... և ահա, ահա... նա բա-
ժանելու է մեզ...

ՏԻԳՐԱՆ.

Ահա այդ բոլորովին աւելորդ է և անտեղի,
Դու արդէն չափազանցութեան ես հասցնում:

ՄԱՐԻ.

Որ... վերջապէս... մեր երկուսիս մէջ... մի ինչ-
որ բուռն էլեքտրական ղորութիւն է գոյանում,
գնալով նա աճում է, զօրանում է և արդէն
պատրաստ է պայթելու և... մեզ յաւիտենա-
կան բաժանման կամ մահուան դատապարտելու...

ՏԻԳՐԱՆ.

Ի՞նչ երեխայութիւն... Մարի, դէն գցիր, ա-
ղաչում եմ, այդ մտքերը. դրանք ոչ այլ ինչ են,
եթէ ոչ նեարդային, կամ, աւելի պարզն ասած,
մելամաղձոտ դրութեան արտայայտութիւններ:
Դու վերջին ժամանակներս, մեր ողորմելի երե-
խայից յետոյ, շարունակ մի անհասկանելի դրու-
թեան մէջ ես: Երեխայի վաղահաս մահը քայ-
քայել է քո ամբողջ հոգեկան աշխարհը: Դու
պէտքէ զգուշանաս, Մարի: Դու պէտք է այդ
մասին լաւ մտածես: Ես կարծում եմ, անպատ-
ճառ պէտք է բժշկի օգնութեան դիմել, նրա

խորհրդներին հետեւել, ապա թէ ոչ... Այ, ես որ
դատարանից վերադառնամ... (Յանկարճ նայո՞ւ է
ժամացոյցին): Ախ, ես կարող եմ ուշանալ... Դու
ինձ բոլորովին շշմեցրիր... ձշմարիտ... Ուրեմն
ցտեսութիւն, սիրելիս, ես կաշխատեմ շուտով
գալ. թեթեւ, բայց պատասխանատու գործ է և
լաւ վարձատրութիւն: Եւ այսօր մնում է ինձ
միայն պաշտպանողական ճառս և դատաւորների
վճիռը: Ես շատ շուտ կգամ և... այդ մասին...
(Վերջէլ էր իր գլխաւը և պոքսէլը):

ՄԱՐԻ.

Ցտեսութիւն, ցտեսութիւն, աղաւնեակս:
(Համբարում էն իջին դրան հար և Տիգրանը կանչում է
գնալ Ապապանով) Տիգրան... մի երկու վայրկեան...
(Զեւեւը դնելով նրա ուսերին): Նայիր ուղիղ ինձ...
Այ, այդպէս... (Նարնակ նայելով Տիգրանի ուսերին)
Նոյն աչքերը, նոյն յօնքերը, նոյն արտայայտու-
թիւնը...

ՏԻԳՐԱՆ.

Մարի, բաւական է վերջապէս, երեխայ չես:
Արդէն երկու ամիս է, ինչ հոգին ենք յանձնել
մեր ողորմելի երեխային, և դու նրան գէթ մի
օր հանգիստ չես թողնում: Այդպէս չի կարելի.
մի փոքր էլ աղամարդութիւն պէտք է ունենաս:

ՄԱՐԻ.

Ոչինչ, ոչինչ. մի նեղանար խնդրում եմ... Քա-
նի չէր ծնուել այն կորածը, քեզ, միան քեզ էի
ճանաչում, քեզնով էի շնչում: Իսկ հիմայ, այդ
բոլորի հետ մի շատ քաղցր անցեալ, մի շատ
թանգագին կորուստ եմ յիշում... Մի գիմարի

ինձ, մի նեղանար, աղաչում եմ... Թոյլ տուր ինձ նայեմ երեսիդ... չէ՞ որ դա իմ միակ մխիթարութիւնս է։ Քեզ տեսնելով, քո երեսիդ նայելով կրկնապատկուում է սէրս դէպի քեզ—կենդանանում է նա... Գուրգէնիկս իմ առաջ...

ՏԻԳՐԱՆ.

Մարի, հասկանո՞ւմ ես, ինչ ես անում։ Եթէ քեզ չես մեղքանում, մեղ քացիր գոնէ ինձ. եթէ միայն սիրում ես ինձ։ Թոյլ մի տար նեարգերիդ... Նրանք քեզ կ'ընտան... Այ, արգէն արտասուքը աչքերիդ մէջ...

ՄԱՐԻ.

(Զայեւել իրեն) Ո՛չինչ, ոչինչ... Չգիտե՞ս, որ մերկու կաթիլ արտասուք՝ և մարդ թեթեւանում է... Ինչո՞ւ ես վրդովում... չէ՞ որ նա մեր սրբութեան, մեր մաքրութեան երրորդութիւնն էր կազմում... մի՞թէ կարելի է ուրանալ, որ պակաս է, պակաս է մեր երկուսիս մէջ երրորդը գոնէ... իսկ նորն ունենալու յոյսից զրկուած ենք արգէն։

ՏԻԳՐԱՆ.

(Հոգեւոր) Այո, քո մահամերձ տկարութիւնը մեզ աժան չնստեց։

ՄԱՐԻ.

Եթէ տարեկան հասակի մէջ կորցրինք նրան... Ի՞նչ հրեշտակային հայեացք... Ի՞նչ ամեղ ժպիտ... Ի՞նչ ուրախութեան արտայայտութիւն էր ծախկում նրա մանկական դէմքի վրայ... Ի՞նչ աշխոյժ, Ի՞նչ յոյսեր, Ի՞նչ հոգեկան մխիթարութիւն էր սերմանում նա մեր մէջ... Իսկ այժմ... առը հոգի տակ...

ՏԻԳՐԱՆ.

(Զգայաւոր) Տեսնո՞ւմ ես, կրկին և կրկին նայնք... Ինձ էլ մի տեսակ կանացի սիրտ ես ներշնչում... Այդպէս չի կարելի։

ՄԱՐԻ.

Ոչինչ, ոչինչ. էլ չեմ կրկնիլ... Չէ՞ որ դրա մէջ եմ գտնում իմ սիրտիս քեր։

ՏԻԳՐԱՆ.

(Իւր Բաշկէնովի պէտքով Մարիի աչքերը) Սրբիր, սրբիր աչքերդ և խոստացիր, որ այլ ևս չես կրկնիլ։ Անցածն անցած է և ոչնչով վերագարձնել չի կարելի։

ՄԱՐԻ.

(Սրբելով իւր աչքերը) Ահ... չի լինում, չի լինում...

ՏԻԳՐԱՆ.

Եթէ այդպէս կը շարունակես, ես ստիպուած կըլինեմ չգնալ դատարան. բայց այդպիսով մի տուն քանդած կ'լինենք... Ես կորուստի մատնած կըլինեմ մի անմեղ մարդու, որն իմ պաշտպանութեան միանգամայն կարօտ է։

ՄԱՐԻ.

(Բոլորովն չուրեւ իրեն) Գնա՛, գա՛ն, ի՛նչ սէր Աստուծոյ, մի ուշանար, եթէ այդպէս է. ապա թէ ոչ ես կ'լարձեմ, թէ ես եմ այն մարդու կորստեան։ Նրա ընտանեաց անբաղդութեան պատճառը։ Չէ՞ որ նա էլ կարող է ունենալ... Գուրգէնիկներ... Նա պէտքէ խնամէր նրանց...

ՏԻԳՐԱՆ.

Այո, մեծ ընտանիքի տէր է, խեղճ և տան միակ աշխատաւորը։

ՄԱՐԻ.

Իսկ դու լաւ վարձատրութիւն ես ստանում
դրանից... Տիգրան, մեղք չէ... Ինչո՞ւ մինչեւ ան-
գամ ձրի չպէտք է պաշտպանես այդ պիսիներին:

ՏԻԳՐԱՆ.

Ինչո՞ւ, սիրելիս. ամեն աշխատանք պէտք է
վարձատրուի. իսկ դրամի ոյժը քեզ յայտնի է.
Ի՞նչ էի մինչեւ մեր ամուսնութիւնը, և ի՞նչ եմ
հիմայ:

ՄԱՐԻ.

Ախ, Տիգրան... ուրեմն և՛ս առաւել դու
պէտք է օգնես... Բայց յետոյ, յետոյ... կուշանաս:

ՏԻԳՐԱՆ.

Լաւ, յետոյ: Ուրեմն խոստանում ես, որ չես
մտածիլ, հա՛, խոստանում ես:

ՄԱՐԻ.

Այո՛, այո՛, խոստանում եմ:

ՏԻԳՐԱՆ.

Վեր առ մի գիրք կարդա, կամ մի որ և է
գործով զբաղուիր, ապա թէ ոչ ես շատ ան-
հանգիստ կըլինեմ: Խոստանում ես ուրեմն:

ՄԱՐԻ.

Խոստանում եմ, խոստանում եմ. միայն դու
մի ուշանար: Օգնի՛ր կարեացի չափ: Դու պար-
տական ես օգնելու ամենքին, ամենքին... ո՞վ որ
կարօտ է: Գնա շուտով, աղաչում եմ:

ՏԻԳՐԱՆ.

(Նայելով ժամացոյցին և անհանգստութեամբ) Ա՛հ, հիմայ
կարող է սկսուել դատավարութիւնը. ես շատ
ուշացայ: (Կրկին հաճոյք. Բայց չբարկւի) Յոեսու-

թիւն: Չմոռանաս ուրեմն խոստումդ: (Վերա-
դառնալով հաշիւ հաշուաւ կողմը) Հա՛, ես կերթամ
այս յետին դռնով. դրանով բաւական ժամանակ
կըլատակեմ:

ՄԱՐԻ.

Գնա, այդ դռնով գնա. գոնէ մի երկու րոպէ
առաջ հասիր:

(Տեղեանը փոփոխ):

ՄԱՐԻ.

(Միայն) Եւ ո՞վ կըլինի մեղաւորը, եթէ ուշա-
նայ... Ա՛խ Տէր Աստուած... այս ինչ արեցի ես:

ՏԵՍԻԼ 2.

ՄԱՐԻ ԵՒ ԾԱՌԱՅ

ԾԱՌԱՅ.

(Ներս հանելով թղթի դռնից, ուղղա՞նք է դէպի Տեղեան-
նի սենեակը):

ՄԱՐԻ.

Այդ ո՞ւր:

ԾԱՌԱՅ.

Մի կին է հարցնում պարոնին:

ՄԱՐԻ.

Ի՞նչ պիտի կին է:

ԾԱՌԱՅ.

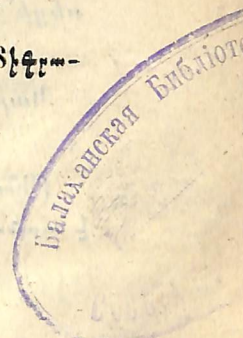
Շատ նիհար և շատ էլ տկար է երեւում:

ՄԱՐԻ.

Ճանաչում ես:

ԾԱՌԱՅ.

Ոչ:

ՄԱՐԻ.

Կամ պարոնիդ մօտ չի՞ եկած որ և է դատա-
րանական գործով:

ԾԱՌԱՅ.

Ոչ. առաջին անգամն եմ տեսնում:

ՄԱՐԻ.

(Առանցին) Երեւի ողորմութիւն... (Ծառային)
Ի՞նչպէս է հագնուած:

ԾԱՌԱՅ.

Շատ հասարակ, բայց մաքուր:

ՄԱՐԻ.

Մաքո՞ւր... Իսկապէս պարոնիդ է հարցնում:
Թէ՞ ինձ:

ԾԱՌԱՅ.

Ճիշտն ասած, լաւ չիմացայ՝ ձեզ, թէ՞ պարո-
նին: Փարվանեանն, անեց տո՞նն է, ես էլ ա-
սեցի՝ տանն է: (Կռնալով գնաւ) Գնամ իմանամ:

ՄԱՐԻ.

Կարիք չկայ. միւսնոյնն է. ներս հրաւիրիր:

ԾԱՌԱՅ.

(Գնալով) Իսկոյն: (Բանո՞ւ է խորի գո՞ւր և ներս
է առնո՞ւ Աննային) Համեցէք: (Ինչք գնա՞ւ է):

ՏԵՍԻԼ 3.

ՄԱՐԻ ԵՒ ԱՆՆԱ

ԱՆՆԱ.

(Տեսնելով Մարին և ընդհանուր շփոթութեամբ). — Ո՞ւր է հեռ
պատիւ ունիմ տեսնուելու:

ՄԱՐԻ.

Տիկին Փարվանեան:

ԱՆՆԱ.

(Յանկարծ վրդովմանով). Ա՛... (Շփոթութեամբ է. կա-
ռնա՞ւ է գնալ):

ՄԱՐԻ.

Դուք կամենում էք գնալ:

ԱՆՆԱ.

Այո:

ՄԱՐԻ.

Դուք, երեւի, ամուսնու՞ էիք կամենում տեսնել:

ԱՆՆԱ.

(Ննայելով). Ամուսնին... Այո... ձեռք... ամուսնուն:

ՄԱՐԻ.

Նոր գնաց:

ԱՆՆԱ.

Իսկ ինձ ասացին, թէ տանն է:

ՄԱՐԻ.

Այո, նա գնաց այս կողմի դռնով, որպէս զի
շուտով հասնի դատարան. նա ուշացել էր. ծա-
ռաները կարող էին չտեսնել նրա գնալը: (Աննան
կռնա՞ւ է գնալ): Դուք գնում էք:

ԱՆՆԱ.

Այո:

ՄԱՐԻ.

Իսկ ես ձեզ մի որեւէ կերպով չեմ կարող օգ-
տակար լինել:

ԱՆՆԱ.

Ո՛չ:

ՄԱՐԻ.

Դուք տկար էք երեւում: ձեր ձայնը յուսա-
հատական է: Բայց ինչո՞ւ վրդովուեցիք, երբ իմա-
ցաք թէ ես տիկին Փարվանեանն եմ: Երեւի ինձ
չէիք սպասում տեսնել:

ԱՆՆԱ.

Այո... չէի սպասում... թէ... գիտէի...

ՄԱՐԻ.

Թէ... գիտէիք, որ ես նրա ամուսինն եմ:

ԱՆՆԱ.

Թէ... գիտէի... որ նա ամուսնացած է:

ՄԱՐԻ.

Ներեցէք ինձ... ես, ինչպէս տեսնում եմ... մի ինչ-որ գաղտնիք ալեկոծում է ձեզ... Ձեր հայեացքն ու շարժումները անբնական են երևում ինձ... Ձեր ձայնը դողում է: Նստեցէք խնդրեմ, մի փոքր հանգիստ առէք:

ԱՆՆԱ.

Շնորհա... կալ... եմ...

ՄԱՐԻ.

Եթէ կարծում էք, որ ես կարող եմ օգտակար լինել-խնդրեմ, յայտնեցէք ինձ ձեր այցելութեան նպատակը. ես ամեն կերպ կաշխատեմ օգնել ձեզ... Խնդրեմ: Ձեր մենք միմեանց աւելի լաւ կհասկանանք. իսկ այր մարդիք... որովհետեւ նրանց հետ չէք կարող աւելի պարզ լինել... Այո, գուցէ ծանօթ էք ամուսնու հետ:

ԱՆՆԱ.

Այո... (Դժուարութեամբ) ծանօթ էի:

ՄԱՐԻ.

Ծանօթ էիք... Իսկ հիմա...

ԱՆՆԱ.

Իսկ հիմա... չգիտեմ... կուզենայ արդեօք ճանաչել ինձ:

ՄԱՐԻ.

Ի՞նչպէս թէ...

ԱՆՆԱ.

Նա կարող է ինձնից խուսափել:

ՄԱՐԻ.

Ուրեմն նա գիտէ՞ ձեզ տանջող գաղտնիքը:

ԱՆՆԱ.

Գիտէ... բայց...

ՄԱՐԻ.

Բայց ի՞նչ... չէ՞ կամենում օգնել ձեզ... խուսափում է: Պարզ եղէք, խնդրեմ, իմ առաջ: Դուք ինձնից ծածկելու կարիք չունիք: Ես... չգիտեմ ինչու... բայց զգում եմ, որ օգտակար կարող եմ լինել ձեզ համար:

ԱՆՆԱ.

Ո՛չ, ոչ... դա վրէժխնդրութիւն կը լինէր... Իսկ ես չեմ եկել վրէժխնդիր լինելու... Ես չեմ եկել քայքայելու ձեր ընտանեկան խաղաղութիւնը... Ես պէտք է միայն նրան տեսնեմ: Իսկ յետոյ, երբ որ... այն ժամանակ միայն...

ՄԱՐԻ.

Դուք ինձ սարսափեցնում էք... Միթէ՞ ես էլ եմ խառն այդ գործի մէջ:

ԱՆՆԱ.

Այո... այսինքն, ոչ... Դուք ինչով էք մեղաւոր...

ՄԱՐԻ.

Խնդրում եմ... խնդրում եմ յատուկ... նստեցէք այստեղ և... պատմեցէք ինձ: Ես ամեն կերպ կաշխատեմ ուղղել իմ կամ իմ ամուսնու սխալը... ամեն կերպ կօգնեմ ձեզ... Ես ոչինչ չեմ խնայիլ...

ԱՆՆԱ.

Պուլք՝ հակառակ սպառնաճիս՝ աւելի քան բարի էք երևում... բայց... դժուար թէ կարողանաք օգնել ինձ... այն թոյնը, որ մտել է արեանս մէջ... ոչնչով չէ կարելի մաքրել, ոչնչով... Միայն... մի ելք կայ... թոյնի ազդեցութիւնը մի փոքր թեթեւացնելու համար... և դրա համար էլ եկել եմ ձեր... ամուսնու մօտ... նա կարող է, եթէ կամենայ իմ վերքին սպեղանի դնել, բայց ոչ բուժել:

ՄԱՐԻ.

Երգւում եմ, որ այդ սպեղանին պատրաստ եմ ինքս դնելու: Ես կամենում եմ, ես հոգով ցանկանում եմ այդ:

ԱՆՆԱ.

Բայց... այո՛... դուք կարող էք օգտակար լինել ինձ... կարող էք, եթէ միայն... կամենաք: Պուլք այդպիսով կարող էք և ձեր ամուսնու դրութիւնը թեթեւացնել:

ՄԱՐԻ.

Կրկնում եմ, որ ոչինչ չեմ խնայիլ, միայն թէ արի եղէք. նստեցէք խնդրում եմ. նստեցէք այստեղ և յայտնեցէք ինձ գէթ մի երկու խօսքով:

ԱՆՆԱ.

(Նստա՛ն է) Երկու խօսքով... Ո՛չ, երկու խօսքով անկարելի է:

ՄԱՐԻ.

Պատմեցէք, բան չկայ, ես պատրաստ եմ ժամերով լսել ձեզ:

ԱՆՆԱ.

(Տապանհանգով) Համեցէք: (Հաղա՛ն է): Մեր քաղաքում որ շատ հեռու չէ այստեղից...

ՄԱՐԻ.

Իսկ ո՞րն է:

ԱՆՆԱ.

Ի՞նչ կարիք կայ: Բաւական է, որ գիտէք թէ այստեղ չէ: Մեր քաղաքում... մի հարուստ ընտանիք կար, որ բաղկացած էր հօրից, մօրից և երեք զաւակներից... Այդ ընտանիքի հայրը, թէև վաճառական, բայց ոչինչ չէր խնայում իւր զաւակների կրթութեան համար... Մինչև անգամ աղջկան էլ ուղարկեց այստեղի ուսումնարանը կրթութիւն ստանալու համար:

ՄԱՐԻ.

Այդ մեր մէջ հազուադիւրս դէսը է:

ԱՆՆԱ.

Այո: Եւ աղջիկն աւարտելով իւր ուսման ընթացքը, վերադառնում է տուն... (Հոգսո՛ղ): Բայց նախախնամութիւնն այլ կերպ էր տնօրինել... Մեծ որդին էլ, միջակն էլ՝ մեռան... Մնաց միայն աղջիկը... Միւսնայն ժամանակ ծառայում էր այնտեղ մի շատ համեստ երիտասարդ, որն ընդունուած էր այդ ընտանիքում, ինչպէս հարազատ որդի: Այդ երիտասարդը հետզհետէ այնքան մօտեցաւ աղջկան, որ բարեկամական յարաբերութիւնները մտերմական դարձան և մրտերմականը՝ սիրահարական... Աղջկայ ծնողները նկատում էին այդ և բոլորովին դէմ չէին դրանց այդ աստիճան մօտենալուն, որովհետև նրանք

նայում էին երիտասարդի վերայ, ինչպէս ապագայ փեսացուի... Բայց չէ՞որ միանգամ կատարուած դժբաղդութիւնը տեղի է տալիս մի աւելի մեծ դժբաղդութեան, և այդպէս շարունակուում է մինչև վերջը:

ՄԱՐԻ

Համարեա այդպէս է միշտ:

ԱՆՆԱ

Այո... Այդ ընտանիքին, որդոց մահից յետոյ, հեղուկէն վրայ հասաւ սնանկութիւնը... Նրանք օր օրի վրայ բարոյապէս մեռնում էին... Իսկ երիտասարդների սէրը արգէն հասել էր յանցանքի... Այո... յանցանքի... Ծնողները այդ նկատել էին կարողացել... Նրանց գրութիւնը բարոյական անկման էր հասել... Միայն զգալով իրենց մօտալուտ մահը, աշխատում էին օր առաջ ամոսնացած տեսնել երեքն աղջկան և այդ... Նրանց չյաջողեց... Երիտասարդի այսօր - վաղը գցելը չ'երկարացրեց նրանց կեանքը... Նրանք մեռան մէկը միւսի ետեւից... Թողնելով մի ամենաչնչին կարողութիւն իրենց անբաղդ աղջկայ համար:

ՄԱՐԻ

(Զգացողաբար) Ինչ անելանելի գրութիւն:

ԱՆՆԱ

Դժբաղդութեան հարուածները չբաւականացան իրենց զոհերով, հարկաւոր էր վերջին հարուածը ևս... որ պէտք է հասնէր աղջկան... Իսկ աղջիկն արգէն պատրաստուած էր աշխատել չքաւորների թիւն աւելացնելու եօթ-ութ ամսից

յետոյ... Եւ ահա, իւր ծնողների մահից յետոյ, նա լսում է իւր ամուսնացուից, որ արձակուրդ է ստացել գնալու արտասահման... Թէ՛ ռւս... լաւ չգիտեմ... և որ վերադառնալուն պէս, իսկոյն կամոսնանայ... Գնաց... և չվերադարձաւ... Խաբեց... Հիմայ այն աղջիկն իւր որդու հետ վերին աստիճանի չքաւորութեան մէջն է... մոռալու պատրաստի:

ՄԱՐԻ

(Արագ) Օ... ուրեմն դուք խնդրում էք օգնել նրան... Ես պատրաստ եմ... Ես պատրաստ եմ ամեն կերպ օգնելու... Տուէք ինձ նրա հասցէն:

ԱՆՆԱ

(Գլուխը շարժելով) Ողորմութիւն... Ե՛հ, ողորմութիւն նա չի կամենում ստանալ... Նա ուզում է, նա պահանջում է իւր որդու համար անուն և ապահովութիւն:

ՄԱՐԻ

Այո... և պէտք է պահանջէր... Խեղճ ողորմելի... Ես մտնում եմ նրա գրութեան մէջ... և ես կաշխատեմ... տեսնենք... (Նոր փոքր) Բայց սպասեցէք, ներեցէք ինձ... այդ անունն ու ապահովութիւնը նա պահանջում է ամուսնո՞ւցս... Այսինքն պահանջում է, թէ՛ խնդրում:

ԱՆՆԱ

Ո՛հ... պահանջում է, պահանջում...

ՄԱՐԻ

Ի՞նչպէս թէ պահանջում... Բայց չէ՞ որ դա յանդգնութիւն է:

ԱՆՆԱ

Նա պահանջում է և իրաւունքով... (Կարան-

Տառապանք): Ձեր ամուսինն է... Նրա դժբաղդութեան պատճառը:

ՄԱՐԻ

(Շփոթեցով) Իմ ամուսինս... Ձեք սխալուած արդեօք... Գուցէ ձեզ ոխալ են հասկացրել...

ԱՆՆԱ

Ո՛հ... ես ինքս տեսայ նրան երէկ, որ գալիս էր տուն և հարց ու փորձից ճշգուեց, որ ձեր ամուսինն է հիմայ այս տան տէրը:

ՄԱՐԻ

Իսկ դ՞ուք ով էք... կամ այն դժբաղդ աղջկայ ի՞նչն էք... կամ ճանաչու՞մ էք անձամբ ամուսնուս:

ԱՆՆԱ

Ես ո՞վ եմ... ճանաչու՞մ եմ թէ ոչ... Ես... Իմացէք ուրեմն... այն արատաւորուած, խաբուած, հոգեպէս մեռած, բարոյապէս խայտառակուած Աննա աղջիկը... Էս եմ:

ՄԱՐԻ

Դ՞ուք... դ՞ուք էք... Տէր Աստուած... (Խեղդաւոր շնչով): Բայց... սպասեցէք... Ես... Ես... չեմ հասկանում... սարսափելի գաղտնիք է բացուում առաջիւս... Միթէ ամուսինս...

ԱՆՆԱ

Մի ամբողջ ընտանիքի պատիւ արատաւորողը իմ և իմ զաւակի դժբաղդութեան պատճառը, այո՛... ձեր ամուսինն է:

ՄԱՐԻ

Ամուսինս... (Երեւել թաթիւով յետեւի վրէժ): Իմ ամուսինս... Այդ ի՞նչ ասացիք... այդ ի՞նչ էք

ասում... (Յանկարձ ապուշեցով փեղա՛. Գլուխը, ծաղկաւոր իւր ապուշեցով, կարողութեամբ): Ո՛հ, տիկին... դուք կամ մոռանում էք ձեզ... կամ... մի ինչ-որ շփոթում էք... Դա մի ամենազաղրելի ամբաստանութիւն է... Ես ճանաչում եմ իմ ամուսնուս... Նա նոյնքան հարազատ է եղել իւր հարսանեաց առագաստին, որքան և ես... Հասկանում էք ուրեմն, որ այդ ամենախայտառակ զրպարտութիւնն է:

ԱՆՆԱ

Ամբաստանութիւն... զրպարտութիւն... (Հապառակ է):

ՄԱՐԻ

Այո՛... վերջապէս ինձ ապացոյցներ են հարկաւոր:

ԱՆՆԱ

Դուք մի լաւ նայեցէք ինձ... Տեսնում էք... մի ոտքս արդէն գերեզմանի մէջ է... Ես չէի կեղծիլ... ես չէի կարծի կեղծել, զրպարտել... Միթէ չի ասում ձեզ նոյնը ձեր բնազդում... Իսկ եթէ ապացոյց էք պահանջում— ես ունիմ մի կենդանի ապացոյց, որի առաջ կըլուի ամենափոքրիմ թշնամին էլ:

ՄԱՐԻ

(Արհամարհանալով) Կենդանի ապացոյց... Իսկ ո՞վ է դա:

ԱՆՆԱ

Իւր որդին... իմ կեանքիս միակ յոյսն ու նեցուկը:

ՄԱՐԻ

Որդի՞ն... մէր է նա... տուեցէք ինձ նրան... Բայց սպասեցէք... ինչո՞վ էք կարող ապացուցանել, որ դա իմ ամուսնուցս է և ոչ մի...

ԱՆՆԱ

(Դաւանութեամբ) Եւ ոչ մի ուրիշից... Եւ դուք թոյլ էք տալիս ձեզ... Տիկին, բաւականացէ՛ք, աղաչում եմ, գէթ նրանով, ինչ-որ ես արդէն կրել եմ և կրում եմ... Ինչո՞ւ էք թափում ձեր թոյնը անբաղդիս գլխին... Ինչո՞ւ էք կամենում հանել կըրծքիցս այն քրքրուած սիրտը... որն իւր գոյութիւնը պահպանում է իւր միակ զաւակի համար... Ինչո՞ւ էք դուք էլ ոտքերով տրորում, կոխկըրտում արդէն հանգչելու պատրաստի մի անբաղդ էակի և հանում նրանից նրա վերջին շունչն էլ... Նրիտասարգական անմիտ սիրոյ հրապոյրքից առաջացած մեղքս՝ արդէն ութը տարի է ինչ քաւում եմ, և քաւում եմ ամենազառն տանջանքներով ու խայտառակութիւնով... Բաւական է, տիկին, գոնէ դուք խղճացէք...

ՄԱՐԻ

Խղճա՛լ... խղճա՛լ... Բայց ի՞նչպէս... Ես ուզում եմ խղճալ, ես կամենում եմ խղճալ... բայց չի յաջողում ինձ... միտքս ուրիշ է թելադրում, իսկ սիրտս ուրիշ... Ա՜հ... (Միջոյ)։ Բայց ոչ... սկսում եմ կարծել, որ, այո, այդ աստիճան կեղծել չէիք կարող... ձեր ձայնի մէջ մի ինչ-որ ճմարտութիւն է երևում... Տէ՛ր Աստուած... միթէ իրօք ես խաբուած եմ...

ԱՆՆԱ

Նրբ ես ներս մտայ և հանդիպեցի ձեզ—հեռանում էի։ Դուք այդ տեսաք։ Բայց երբ տեսայ և լսեցի ձեզ... ինձ թուաց թէ ճանաչեցի ձեզ... Ձեր քաղցր ուշադրութիւնը, ձեր սրբտե-

ռանդն վերաբերուիլը դէպի դժբաղդս, ինձ գրաւեց, սիրտ տուեց, յոյս տուեց մինչև անգամ ձեր օգնութեանը դիմելու... և ես բաց արի ձեր առաջ այն, ինչոր մինչև օրս անթափանցելի գաղտնիք է եղել համարեա ամենքի համար... Կրկնում եմ։ Հիմայ էլ ձեր դէմքը, ձեր հայեացքը դաւաճանում են ձեզ. ինձ ստիպում են աւելի համոզուելու, որ դուք չէք կարող չար լինել, որ դուք չէք կարող վրէժխնդիր լինել... Իսկ եթէ... վերջապէս... քանը վրէժխնդրութեան հասնէր... աւելի շուտ ե՛ս պէտք է լինէի վրէժխնդիրը... որովհետեւ... որովհետեւ... գուցէ... եթէ դուք չլինէիք... Բայց բաւական է... դուք ինձ հասկանում էք։

ՄԱՐԻ

Այո... հասկանում եմ... հասկանում եմ... Հաղիւ թէ դուք լինէիք մեղաւորը... (Միջոյ)։ Բայց ի՞նչ անեմ... ի՞նչ անեմ... որ... բոլորեալէս իմ մէջ ծագում է դէպի ձեզ մի անզապելի նախանձ... որ դուք դառնում էք ինձ համար մի արիւնհարբու թշնամի... Բոլորեալէս էլ ես ինքն ձեր դրութեան մէջ մտնելով, այդ միւլենոյն զգացմանց թոյնը... ես ինձ վրայ եմ թափում... Այո. գտնում եմ, որ նոյնքան մեղաւոր էք դուք իմ առաջ, որքան և ես ձեր... (Միջոյ)։ Բայց և այնպէս... առայժմ այս կասեմ... եթէ մենք միմիեանց առաջ մեղաւոր ենք, թող ուրեմն դատի մեզ Բարձրեալը. իսկ եթէ դուք էլ խաբուած էք ինչպէս ես, որ երևում է արդէն, այն ժամանակ ամբողջ էութեամբս խղճում եմ ձեզ։

ԱՆՆԱ

Այո... այո... դուք չէք կարող չխղճալ... այդ երեւում է... Ուտի, ի սէր իմ որդւոյ, մեկնում եմ այսօր իմ ձեռքը և բռնում այս... (Էստի է Մարի Կաթոսայի) կամ իմ ձեռքը կտրեցէք, կամ ձեր այս քղանցքը, միայն թէ... օգնեցէք գէթ ձեր ամուսնու գութը շարժելու. նա ձեզնից աւելի կը քաջուէր... Եթէ մերժէք ինձ... այն ժամանակ համոզուած կըլինեմ, որ ես երկրորդ անգամ սխալուեցի և... կը հեռանամ ձեզնից: Իսկ ղերջին յոյսս, ինչպէս և առաջ, կմնայ դարձեալ ձեր ամուսնու խղճը... կամ... անճարացած... օրէնքը:

ՄԱՐԻ

Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ չէք բերել երեխային. նրա ներկայութիւնը գուցէ շատ բան պարզէր իմ առաջ:

ԱՆՆԱ

Դուք դեռ կասկածում էք... Տիկին, մի ապացոյց էլ... Դուք լաւ գիտէք, որ չէի եկել ես ձեզ մօտ. այլ ուղիղ ձեր ամուսնու մօտ... Նա ինձ չճանաչել չէր կարող... Ուրեմն չէի եկել նրա մասին, նրա յետեւից բամբասելու, այլ եկել էի նրանից հայցելու այն, որ թէ օրէնքով և թէ խղճմտանքով պարտական էր կատարելու... Միայն... չկարծէք թէ ինձ համար — ոչ... Իմ երգս երգուած է արդէն, իմ օրերս համարուած են... Իմ երեխայիս համար մի ելք պէտք է գտնէի ես:

ՄԱՐԻ

(Խոր հարթմունքով) Պէտք է գտնէիք... պար-

տական էիք... և ես... այո... սկսում եմ համոզուել, որ մի ինչ-որ բան եղած է ձեր և ամուսնու մէջ... եղած է... (Միջոյ): Իսկ ի՞նչն է պատճառը, որ մինչև օրս լուռ էք մնացել... Միթէ ամուսնու մասին տեղեկութիւն չունէիք:

ԱՆՆԱ

Ունէի: Ձեր ամուսնու մասին լսում էի շարունակ, թէ որպիսի արագութեամբ աճում, մեծանում է նա հասարակութեան առաջ... Գիտէի, որ նա մեծ անուն, մեծ դիրք և՛ շնորհիւ ձեր՝ մեծ կարողութիւն ունի այստեղ... Բայց իմ ինքնասիրութիւնս թոյլ չէր տալիս ինձ նրա օգնութեանը դիմելու, ինձ բարոյապէս և ֆիզիքապէս մահուան դատապարտողին ձեռք կարկառելու: Բայց... քանի որ արդէն... մի օտքս գերեզմանումն է այժմ... միանգամայն ուժասպառ դարձած... երեխաս փոքր, անպաշտպան — ընկճուեցի ես...

ՄԱՐԻ

Օհ...

ԱՆՆԱ

Վեհանձնութիւնս մի կողմ դրեցի, համեստութիւնս ու ամօթս մի կողմ, և ստիպուեցայ ղերջին միջոցին դիմելու: Եւ ուրիշ ելք չունէի:

ՄԱՐԻ

Ի՞նչ սարսափելի դրութիւն:

ԱՆՆԱ

Ախ, եթէ ես առողջ լինէի — ոչինչ հարկաւոր չէր, ոչի՛նչ... Ես լուացքով ու կարով կը պահ-

պանէի երեխայիս... ինչպէս անում էի մինչև այժմ... Բայց էլ ոյժ ու հնար չկայ... Ապա ի՞նչ, ի՞նչ է լինելու իմ որդու գրութիւնը իմ մահից յետոյ... Ո՛ւր պէտք է գնայ նա, ո՛ւր պէտք է դիմի նա, (աբաբաբաբաբա) երբ ամենքն էլ երեթեւ-
որը դարձրել են մեզինք:

ՄԱՐԻ

(Զգայաւոր) Ա՛խ, ես պատրաստ էի շատ բան անելու ձեզ համար, շատ բան... և հոգեկան մի առանձին հաճոյքով... եթէ... եթէ...

ԱՆՆԱ

Դուք դեռ այս բոլորից յետոյ դարձեալ տատանւում էք ... ես այդ նկատում եմ... Ոչ մի մտիթարական խօսք դուրս չի գալիս ձեր բերանից... Դուք այնուամենայնիւ ցանկանում էք տեսնել երեխայիս... Իսկոյն ուրեմն... Ես նրան գիտութեամբ ներս չբերեցի, որպէս զի ներկայ չլինէր այսօրինակ խօսակցութիւններին... Նա այստեղ՝ ձեր ազատիւնու մօտ՝ պարտիզումն է:

ՄԱՐԻ

(Արագ) Նա այստեղ է, այստեղ... Ապա էլ ինչո՞ւ էք ձգձգում... շուտով բերէք այդ անբազր երեխային... Ամուսնուցս, եթէ այդպէս է, գէթ մի մազ կլինի նրա վերայ:

ԱՆՆԱ

(Սիրտ առաջ) Օ՛... եթէ այդ էք ուզում գրտնել... (Զեւոյն արանելով հարթիկ): Շունչս արգելւում է... Թոյլ տուեցեք ինձ մի փոքր հանգիստ առնեմ:

ՄԱՐԻ

(Զեւոյն արանելով հարթիկ):

ՏԵՍԻԼ 4.

ՄԱՐԻ, ԱՆՆԱ ԵՒ ԺԱՌԱՅ

ՄԱՐԻ

Երեխան ազատնի մօտ է:

ՄԱՐԻ

Այո, նոր տեսայ: Պարտիզում խաղում է:

ՄԱՐԻ

Ասա շուտով բերի այստեղ:

(Ծառան գնում է: Աննան խոր, բայց իջնաբեր շունչ է բռնում և հարաւայլ ուղղութեամբ է դիմում հաշտ):

ՄԱՐԻ

Տէ՛ր Աստուած... այս ի՞նչ եմ զգում ես... Ինչո՞ւ է սիրտս այսչափ բաբախում... ի՞նչ պատահեց ինձ այս րոպէիս... ինչո՞ւ է երեխայի ներկայութիւնը այս աստիճան շփոթում ինձ...

(Լսում է հաշտի Աննայի յայտնի «Գորգէնիկ, Գորգէնիկ» և ապա խոսքը հաշտ):

ՄԱՐԻ

(Վեր լուրջ խոսքով) Ի՞նչպէս... Գորգէնիկ... Դա իմ կորածիս անունն է... Ի՞նչ անենք... Սթիվէն չի կարող պատահել... Ի՞նչու եմ դողում ես... ինչի՞ցն եմ վախենում ես... Վախենում եմ թէ՛ ուրախանում...

(Մի ինչ-որ ղօրո-նիւն յոռո՛ւ է նրան դէպի հաշար-
նա համեմո՛ւ է մի ըսպէ շա՛ր արեանէլայր «Գո-ր-
գէնէնէն», Բայց արեւ զհասած միջին դռան, Աննան
գորգորելով ներս է Բերո՛ւ երեխային):

ՏԵՍԻԼ 5.

ՄԱՐԻ, ԱՆՆԱ ԵՒ ԳՈՒՐԳԵՆ

ՄԱՐԻ

(Երեխային արեանէլոն պէս ճիւլ է արշահում). Ա՛հ...
Գուրգէնիկո... Գուրգէնիկո... (Զոգում է նրա
արած և համեմոյնէրով շոտնում նրա երեւը, նրա յե-
տերը. իսկ երեխան լախեցած Բանում է ահա-ր ծօր շորերից,
որը նրան հանգստացնում է): Տեսնում եմ կրկին քեզ,
քո դէմքը, տեսնում եմ քո հայեացքը...

ԳՈՒՐԳԵՆ

(Վախեցած) Մայրի՛կ, մայրի՛կ...

ՄԱՐԻ

Լսում եմ քո ձայնը... (Արտասուք և լաց):

ԱՆՆԱ

Տիկին, խղճացէ՛ք երեխայիս... նա վախենում է:

ՄԱՐԻ

Այո՛, այո՛... ներեցէ՛ք ինձ... ես ինձ մոռա-
ցայ... ես ինձ մոռացայ... իմ միակ և հանգած
վերջին յոյս Գուրգէնիկի պատճենն եմ տես-
նում իմ առաջ... ես չկարողացայ զսպել ինձ...
Ոչ, ոչ... այլևս կասկած չկայ... նոյն աչքերը,
նոյն յօնքերը, նոյն դէմքը... Տէ՛ր Աստուած, Տէ՛ր

Աստուած... (Աւելի զայլել էրէն): Միայն... ասա-
ցէ՛ք ինձ աղաչում եմ... դուք... այնուամենայ-
նիւ սիրում էք սորան, այնպէս չէ՞... Թէ երբե-
մըն... որպէս խաբուած սիրոյ պտուղ...

ԱՆՆԱ

Ծաղում է սա աչքերս, կապում է ձեռք ու
ոտքս, կամենում էք ասել... Ոչ, ոչ. էլ ինչի՞ հա-
համար, էլ ո՞ւմ համար եմ ապրում ես աշխար-
հիս երեսին... ոչ ապաքէն միայն սրա յուսով,
սրա սիրով... ապա թէ ոչ շատ վաղուց կը գցէի
ինձ գետը, կը գլորուէի Ժայռից անդունդ, կամ
մի դանակ կը ցցէի սիրտս... ինչպէս անում են
շատերը, որոնք իմ դուրսթեանս մէջն են...

ՄԱՐԻ

Ուրեմն դա իմ որդիս է:

ԱՆՆԱ

Ի՞նչպէս... Սրան տամ ձե՞զ... չքաւորութեանս
համար այժմէն իսկ ձեռք քաշեմ սրանից...

ՄԱՐԻ

Ոչ, ես այդպէս չասացի: Ձեր որդին այսուհե-
տե կլինի իմ որդիս, միայն ձեր խնամքին յան-
ձնուած: Ձէ՞ որ սրա ապահովութեան, սրա
անուան մասին է ձեր խօսքը:

ԱՆՆԱ

Այո՛:

ՄԱՐԻ

Դուք ուրեմն սրա համար ոչինչ, ոչինչ չէք
խնայիլ. ձեր համար էլ՝ նոյնպէս: Ձեր ամեն

Ծախքերը այսուհետեւ ես կըտամ ներկութիւն էլ
բոլոր հոգսերը այսուհետեւ իմն են լինելու։
Դուք պէտք է ապրէք այսուհետեւ միմիայն իմ
այդ որդու համար, և ձեզանից բացի ոչ ոքի
չեմ կարող յանձնել սրան, որ կարողանար իմ
սիրոյ չափով սիրել սրան։ Միայն... այս բոլորի
փոխարէն... միտքնդիր։

ԱՆՆԱ

Հրամայեցէք, իմ բարի հրեշտակ։

ՄԱՐԻ

Թոյլ տուէք ինձ շուտ շուտ այցելել ձեզ...
նախ՝ այս երեխայով գրկելու եմ կորած Գուր-
գէնիկին և ապա՝ տեսնուելու իրար հետ, և
սփոփելու միմեանց... չէ՞որ մենք երկուսս էլ
ապաբաղդ ենք։

ԱՆՆԱ

Ի՞նչպէս... միթէ դուք էլ...

ՄԱՐԻ

Իմ որդիս մեռած էր՝ այսօր կենդանացաւ...
իմ ամուսինս կենդանի էր՝ այսօր մեռաւ։

ԱՆՆԱ

(Աստուծոյ) Ի՞նչ էք ասում դուք։ (Հալ)։

ՄԱՐԻ

Թողնենք... Հա, սրտեղ էք բնակւում։

ԱՆՆԱ

Տիկին... այդ ի՞նչ եմ լսում... այդ ի՞նչ
արեցի ես...

ՄԱՐԻ

Սրտեղ էք բնակւում։

ԱՆՆԱ

Տէր Աստուած...

ՄԱՐԻ

Սրտեղ էք բնակւում, ինձ այդ ասացէք։

ԱՆՆԱ

(Խեղդաւոր յայնմ) Երկրորդ փողոցում, հա-
մար 14. բակի խորքում։

ՄԱՐԻ

Լաւ։ Ախ, հա... սպասեցէք մի փոքր էլ. ես
գալիս եմ։ (Գնում է առաջ իւր «հետեւը»)։

ԳՈՒՐԳԵՆ

Մայրիկ, սա ո՞վ է. ի՞նչ լաւ կին է. ի՞նչպէս
համբուրում էր ինձ։ Ինչո՞ւ էր այնպէս լաց լի-
նում մայրիկ։

ԱՆՆԱ

Այո, Գուրգէնիկս... սա ախր իմ քոյրս է...
Տեսնո՞ւմ ես ինչ բարի կին է... նա քեզ տեսնե-
լու ուրախութիւնից լաց եղաւ... դու էլ կըսի-
րես նրան, այնպէս չէ՞... Տեսնո՞ւմ ես, քեզ ինչ-
պէս սիրում է... Միշտ քաղցրաւէնինքն կըբերի
քեզ համար... (Յանկաւ խօսում է. Ինչպէս ես
չեմ լաց)։

ԳՈՒՐԳԵՆ

Մայրիկ, ինչո՞ւ ես լաց լինում. ի՞նչ պատա-
հեց բեզ։

ԱՆՆԱ

(Զայելով իրեն) Ո՛չինչ, ոչինչ... անցաւ... մի
բան միտս ընկաւ...

ՏԵՍԻԼ 6.

ԱՆՆԱ, ԳՈՒՐԳԷՆ ԵՒ ՄԱՐԻ

ՄԱՐԻ

(Ներսիս Գալ) Ահա. շատ կարիքներ կունենաք. ձեռքիս եղածը միայն այս էր: Առէք առայժմ այս: Հիմայ կարող էք գնալ... (Գրչեղ Աննային) Յոեսու-թիւն. հոգա քո առողջութեան համար էլ... դա շատ հարկաւոր է: (Ջերմ համբոյր մեծանց: Մարին ոտ-րի վրայ նստելով՝ Քրչեղն է Գալ Գրչեղին և արարողութիւն մը կ'ապրեն համբոյրներով ողորմած է նրան):

ԳՈՒՐԳԷՆ

Մեզ մօտ ե՞րբ կը գաս:

ՄԱՐԻ

(Համբոյրելով) Կը գամ, կը գամ... շուտ շուտ կը գամ... դու էլ շուտ շուտ արի ինձ մօտ, Գուրգէ-նիկս... (Նրանք հեռանալէն. ուղեկցում է նրանց մինչև մե-ջին դռան: Նրանց ետեւից) Քեզ համար խաղալիկ էլ կը բերեմ...

(Երբ նրանք արդէն հեռացած են, մի միջոց Մարին նայում է իբր նրանց ետեւից դուռը և արարողութեան ուղեկցած իւր հայեացքը, ապա մի յետոյ յենում է միջին դռան անկիւնին և Քրչեղը դնում է իւր յետ-ընկիւնը վրայ, իսկ աջ յետոյ ընկնելով ընկնելով համբոյրում է արդէն և լռում հեկեկում):

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Յ Ր.

ԱՐԱՐՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՄԵՂԱՒՈՐԸ ԴԱՏԱՒՈՐ

Նոյն տեսարանը:

Մարին ընկած է բազմաթիւ խորհում և ընկալում է իշխանի հարապատմութեանց մէջ. ապա՝ մի քանի վայրկեանից յետոյ՝ անսովոր է իբր մի անհանգիստ բնից համ մի միջո-ւանից, որ կաշկանդել—չլիայել էր նրա ամբողջ մարմնը:

ՏԵՍԻԼ 1.

ՄԱՐԻ

Խաբուած եմ... խաբուած եմ... այլ ևս կասկած չկայ... գնաց իմ երեւակայած երջան-կութիւնը... կտրուեց այն սիրոյ թելը, որով ութ տարի շարունակ այնպիսի հոգեկան ներ-գաշնակութեամբ կապուած էիք իրար հետ... Ձէ՛ եղել ուրեմն այն անարատութիւնը նրա մէջ, որի յուսով, որի վրայ հիմնուած միայն՝ ամուս-նացայ ես նրա հետ... Այո. իմ կարողութիւնս չլացրել էր նրան և նա իւր սիրային դայլայլիկ-ներով խաբել է ինձ... ինձ էլ... ինչպէս և դժբաղդ Աննային... (Միջոց) Գուրգէնիկս, Գուր-գէնիկս... գոնէ քեզ եմ կենդանացած տեսնում

ես... Տեսայ քո անմեղ ժպիտն ու երկիւղը, զգացի քո գգուանքը, լսեցի քո ձայնը... քո կենդանի շունչը մտնելով կուրծքս, ինձ արիութիւն ոգևորութիւն ներշնչեց... Գուրգէնի՛ կս, ես հիմայ ապրելու եմ միայն քեզ համար, քո յիշատակի համար... Այս երեխայի բաղդաւորութեան մէջ՝ կտեսնեմ քեզ, քեզ երջանիկ... (Յոսահայր լայնապարտ էր արագ աչքերը. մեծնայաբար և սուր հայեացք էր փայտէ կտրուած շունչը)։ Իսկ եթէ... մեր դերերը փոխուած լինէին... ի՞նչպէս կնայէր արդեօք Տիգրանը... կներէ՞ր արդեօք նա ինձ... երբէք։ Այր մարդիկ աւելի բծախնդիր են, այր մարդիկ աւելի պահանջող... (Յանկարձ մի նոր միտք էր խաղալու իր մէջ)։ Ա՛հ... ի՞նչ գեղեցիկ միտք... — Որդի՛ն՝ իմն է... դատաւճիւղը նրա՛... որի կատարումն տալը կրկին իմն... Հարկաւոր է միայն կեղծել... Յ՛հ... որպիսի վրէժով լցուեցաւ սիրտս... (Միջոց)։ Ահա նա... գալիս է...

ՏԵՍԻԼ 2.

ՄԱՐԻ ԵՒ ՏԻԳՐԱՆ

ՏԻԳՐԱՆ

(Ուրախ ներս մտնելով) Բարեւ, Մարի... (Զարմացած նայում է հետոնից կնոջ վրայ)։ Մարի՛... այդ ի՞նչ կընշանակի... ինչո՞ւ այդպիսի սառնութիւն... ինչո՞ւ չես վազում, ընկնում գիրկս, ինչպէս և միշտ... (Սօսնայալով)։ Իսկ ես այն գործը տարայ...

ազատեցի... Դու չե՞ս ուրախանում... Ա՛խ, դու բոլորովին գունատ ես... Ի՞նչ է պատահել քեզ... հոգեակս... աղաւնեակս... Դու տկամ ես... Դու քեզ չես նմանում, Մարի...

ՄԱՐԻ

(Կեղծ Խաղաղութեամբ) Ոչինչ, ոչինչ, սիրելիս... այդ մի րոպէական դրութիւն էր։

ՏԻԳՐԱՆ

Բայց ես քեզ այդպիսի դրութեան մէջ չեմ տեսել երբէք։ Ինչո՞ւ ուրեմն չես բարեւում իմ գալուստը, ընկնում գիրկս... Երեւի խոստմնազանց ես գտնուել, հա՛... և մեր երեխայի կորուստը դարձեալ... Բայց դու գողում ես... տկար չե՞ս արդեօք... Ինչ որ անքնական է... Ուղարկե՛մ բժշկի...

ՄԱՐԻ

(Կանգնելով) Ո՛չ, հարկաւոր չէ, սիրելիս... ես տկար չեմ... և ոչ մի բժիշկ ինձ օգնութեան հասնել չէ կարող... ես... ես... Մի ուրիշ միտք է կրճատում ինձ... ես... չեմ կարողանում դիմանալ... (Ընկնելով գիրկը)։ Տիգրան... ես վաղուց կամենում էի քեզ հետ խօսել... չէի վստահանում... Բայց այսպէս ապրել չի կարելի... Սրանից աւելի կեղծելն անհնարին է։

ՏԻԳՐԱՆ

Դու վախեցնում ես ինձ...

ՄԱՐԻ

Դուցէ։ Իրաւունք էլ ունիս վախենալու... Այն

միտքը, որ ինձ շարունակ տանջում է...

ՏԻԳՐԱՆ

Բայց ես երբեք, երբեք չեմ տեսել քեզ այսպէս... նոյն իսկ մեր...

ՄԱՐԻ

Այո, չես տեսել: Քո շուտափոյթ վերադարձը պատճառ եղաւ, որ ես դաւածանեմ ինձ... Իմ ներքին ամենաբուռն խռովութեանց ժամանակ վերայ հասար:

ՏԻԳՐԱՆ

Ես քեզ չեմ հասկանում, սիրելիս... Ի՞նչն էր կարող արդեօք խռովել քեզ... Քո միակ հոգացողութիւնը, սէյը, եղել եմ մինչև օրս ես, իսկ իմն՝ դու... Ութ տարուան ընթացքում, բացի մեր որդու վաղահաս մահից, ուրիշ ոչինչ չէ խռովել մեզ. և ես քո մէջ երբեք չեմ գտել... մի որ և է...

ՄԱՐԻ

Այո, այո. ճշմարիտ է. որովհետև դու չէիր կարող մտնել իմ մտքերի ներսը, թափանցել հոգուս խորքերը:

ՏԻԳՐԱՆ

Մարի... դու ինձ խելագարութեան ես հասցնում:

ՄԱՐԻ

Այո, որովհետև խելագարը ես եմ: (Կրկին ընկնելով գետնի): Սիրելիս, (չայայտելի) ես հանգիստ չունիմ ես այլևս չեմ կարողանում ծածկել իմ մէջ այն յանցանքը...

ՏԻԳՐԱՆ

Յան... ցան... քը...

ՄԱՐԻ

Որ միշտ և անդադար ծանրանում է կուրծքիս վրայ... և քանի քո սէրն եմ վայելում—աւելի ու աւելի սեղմւում է սիրտս, խառնւում է միտքս...

ՏԻԳՐԱՆ

Ասա՛ ինձ, Մարի, ասա՛, ինչո՞ւմն է յանցանքը... դու կարող ես վստահ լինել իմ վրայ... գուցէ ես կարողանամ քեզ սփոփել:

ՄԱՐԻ

Դժուար: Ես ճանաչում եմ քեզ, վախենում եմ, որ իմ վարմունքովս կըխորտակեմ քո ամբողջ խաղաղութիւնը:

ՏԻԳՐԱՆ

Բայց դու ի՞նչ յանցանք կարող ես ունենալ... կամ, վերջապէս, ո՞ւմ դէմ է ուղղած այդ յանցանքը...

ՄԱՐԻ

Աւանդ, քո:

ՏԻԳՐԱՆ

(Շփուեալ) Իմ դէմ... (Մտաձեւով): Իմ դէմ դու ոչ մի յանցանք չունիս... ես ոչ մի բանում չեմ կարող և իրաւունք չունիմ կասկածելու քո մասին:

ՄԱՐԻ

Ահա հենց այդ է, որ ինձ խելագարութեան է հասցնում:

ՏԻԳՐԱՆ

Բայց... միթէ...

ՄԱՐԻ

Այո, ես մեղաւոր եմ քո առաջ:

ՏԻԳՐԱՆ

(Ապշառ) Դու... մեղաւոր ես... իմ առաջ:

ՄԱՐԻ

Ահա հենց դրանումն է ամբողջ գաղտնիքը, որ այլևս չեմ կարողանում ծածկել քեզանից, և քանի գնում է, հանգամանքները այնպէս են դասաւորուում, որ ծածկելն այլևս անհնարին է ինձ համար: Եթէ մինչև օրս խաբել եմ, էլ չեմ կարողանում շարունակել այդ խաբէութիւնը... Այս, որքան երջանիկ կլինէի, որ մեռնէի այն ծանր հիւանդութեան ժամանակ:

ՏԻԳՐԱՆ

Իշումն է վերջապէս այդ խաբէութիւնը... Ես սարսափում եմ, երբ մտքովս անցնում է, որ դու... կարող էիր...

ՄԱՐԻ

Ներքի ինձ...

ՏԻԳՐԱՆ

Ինչպէս... միթէ ուղիղ է իմ խելացնոր ենթադրութիւնս...

ՄԱՐԻ

Այո, ուղիղ է. ես որդի ունիմ:

ՏԻԳՐԱՆ

(Շանխահար) Որդի... սպասիր, սպասիր... միտքս շփոթւում է... Այդ ինձ անհաւատալի է թըւում... Դու էլ ես ինչ-որ շփոթում...

ՄԱՐԻ

Ութ տարեկան:

ՏԻԳՐԱՆ

Ութ տարեկան... ութ տարեկան... Ուրեմն մեր ամուսնութիւնից առաջ... (Մասթոմ է): Ոչ, ոչ... ինչ-որ կրկին շփոթում ես... ինչ-որ այնպէս չէ... (Աւելի խոր հասթելով): Ես... ես... ես ոչինչ չեմ յիշում... Մտքերս խառնւում են... ես ցնորուած եմ... Միթէ իրօք...

ՄԱՐԻ

Այո, իրողութիւն է:

ՏԻԳՐԱՆ

(Կասաղելով) Իրողութիւն... իրողութիւն... և դու հաստատում ես այդ... (Մի փոքր ձեռք առնելով): Մարի, Մարի... ի սէրն Աստուծոյ... ասա, որ կատակ ես անում... Ես համոզուած եմ, որ դու... կատակ ես անում... Այդպիսի բան չի կարող լինել... Հանգստացրո՛ւ ինձ, աղաչում եմ... (Միջոյ): Դու լռում ես... Մարի, ես խաբխափում եմ այդ սոսկալի մթութեան մէջ... ես խելագարւում եմ... Մարի, մեղքացիր ինձ... մի րոպէ շուտ հանգստացրո՛ւ ինձ... Ասա, ասա որ կատակ ես անում... ծիծաղիր վրաս... ծիծաղիր, Մարի, որ այս աստիճան յիմարացրիր ինձ... (Միջոյ): Վերջապէս... կեղծիւ, կեղծիւ գոնէ...

ՄԱՐԻ

Դու պահանջում ես, որ ես կրկին կեղծեմ... Ոչ, այլևս չեմ կարող. իմ ուժիցս վեր է:

ՏԻԳՐԱՆ

(Վերջին աստիճանի վհարանքով և կոշտ ելով աստիճանը):

Ուրեմն ուղիղ է... Ա՛հ... այդ ի՞նչ հարուած էր, որ հասցրիր ինձ... էլ ուժն է կարելի այսուհետեւ հաւատալ...

ՄԱՐԻ

(Սրտի խորոհման հետքերով իւր յաջողութեամբ և աւելի հաւատարմութեամբ) Ահա այդ միտքն է, որ խլում է անդադար իմ հոգեկան անդորրութիւնը, այդ ողորմելի երեխայի ապագան է, որ հասցնում է ինձ հիւանդութեան ցնորքների:

ՏԻԳՐԱՆ

Օ՛հ... այդ ի՞նչ եմ լսում... այդ ի՞նչ եմ լըսում... այդ ի՞նչ ես ասում դու... Ի՞նչ էիր ասում մի ժամ սրանից առաջ, և ի՞նչ ես ասում հիմայ... Ուրեմն կեղծ են եղել քո բոլոր բարոյական սկզբունքներդ և սիրոյ անվերջ թոթովանքներդ... Ամբողջ եօթ ութ տարի դու ազաւնու դիմակի տակ ծիծաղել ես իմ վրաս... խաղացել ես իմ զգացմունքներիս հետ... ծաղրել ես այն ամենը, ինչ ինձ համար միմիայն սրբութիւն է եղել... Ա՛հ, ա՛հ, ա՛հ...

ՄԱՐԻ

(Այս փոփոխութեան խառնակ հետաքննարկումներէն, վերոհմանէ, բայց իսկոյն յեղեղէն իր հարաբերութեան զգացման հետ)։ Հանգստացիր, հանգստացիր, աղաչում եմ...

ՏԻԳՐԱՆ

Հանգստանամ... ես... ես ի՞նչպէս հանգստանամ այսուհետեւ, երբ պարզապէս տեսնում եմ որ այն բոլոր գոռանքներդ ու փաղաքշանքներդ ինձ համար փուշ և տատասկ են եղել և

արդէն հիմայ իսկ՝ ծակծակում են ամբողջ մարմինս... ես ի՞նչպէս հանգստանամ, երբ հիմայ, տեսնում եմ, որ այն ձեռքերը, որ ինձ թւում էր, թէ անմեղութեամբ փարում էին վզովս—արատաւորում էին... ապականում էին... նրանք, ինձանից առաջ, փարել էին մի ուրիշի վզով... Այն համբոյրները, որ ջերմութեամբ թափւում էին երեսիս—վատշուէրական էին... Ապա ո՛ւր են, ո՛ւր քո այն համոզմունքն ու գաղափարական հայեացքը առագաստի մաքրութեան մասին, որ որպէս առաջին պայման դրուած էր առաջիս... Մի՞թէ դա մի փառաւոր խարդախութիւն էր, մի անթափանցելի վարագոյր էր աչքերս կապելու համար... Օ՛հ, օ՛հ, օ՛հ... ամենադաճն ճշմարտութիւնը արիւնով լցնում է սիրտս...

ՄԱՐԻ

Տիգրան, Տիգրան, բաւական է. խնայիր ինձ:

ՏԻԳՐԱՆ

Խնայեմ քե՞զ... իսկ խնայե՞լ ես արդեօք դո՛ւ ինձ... էլ ի՞նչ երեսով պէտք է նայեմ այսուհետեւ աշխարհի վրայ, իմ շուրջը... էլ ի՞նչ հանգըստութիւն կարող է լինել ինձ համար, երբ մի կողմից քո գարշելի, քո լպիրշ սիրեկանի, իսկ միւս կողմից քո ապօրէն օրդու գոյութիւնները շարունակ պէտք է կազմեն մեր երկուսիս մէջ... կամ գիշեր և ցերեկ պէտք է պտտուեն իմ մըտքերիս, ուղեղիս բոլոր խաւերում... Այդ էր ուրեմն այն Դամոկլեան սուրը, որից մի ժամ առաջ այնպէս վախենում էիր... որը, քեզ թւում էր, թէ պէտք է բաժանէ մեզ... Ի՛նչ

սոսկալի հարուած... Ա՛խ, ինչո՞ւ, ինչո՞ւ ասացիր... ինչո՞ւ բաց արիր իմ առաջ այդ սարսափելի գաղտնիքը... Ա՛հ... աւելի լաւ էր խաբուած լինել... խաբուած լինել...

ՄԱՐԻ

Անցածն անցած է:

ՏԻԳՐԱՆ

Եւ այդպիսի սառնութեամբ ես ասում...

ՄԱՐԻ

Բայց ինչո՞ւ ես մոռանում, որ հաւատարիմ եմ եղել քեզ մեր ամուսնութեան օրից մինչեւ այսօր. ինչո՞ւ ես ուրանում գոնէ այդ:

ՏԻԳՐԱՆ

Խայտառակութիւնը միշտ խայտառակութիւն կը մնայ և արատը — արատ: (Աւանդին): Տէ՛ր Աստուած... միթէ ես եմ մաքուրը... միթէ ես էլ պայմանագրուած չեմ... ապա ինչո՞ւ է կրճոտում ինձ իմ ներսը... ինչո՞ւ է այս սեւ նախանձը այրում ինձ...

ՄԱՐԻ

(Նայելով շարունակ Տիգրանի արարածներին վրայ) Դու տատանում ես... Սխալը կատարուած է և դու պէտք է թեթեւացնես իմ այս անտանելի դժբութիւնը: Միթէ չէ՞ր ասում դու ինքդ, թէ պէտք է մոռանալ անցեալը...

ՏԻԳՐԱՆ

(Արհամարհանով) Սխալը կատարուած է... պէտք է մոռանալ անցեալը... (Մեջք): Այո. եթէ այդպիսի մի սխալ անէր այր մարդ... ուրիշ հարց է... կարելի էր ներել... որովհետեւ, որովհետեւ

այդպէս են և ամենքը... Բայց դժու... դու... իմ դէմ... իմ կի՞նս... Կինը մարդու դէմ... ես ցնորուում եմ... ես յարմարուել չեմ կարողանում այդ մտքին...

ՄԱՐԻ

(Կապալելով) Տիգրան... (Դարձեալ անցնում է իրեն):

ՏԻԳՐԱՆ

Դու դեռ խորխտում ես... պատրաստում ես վիճե՛լ... վիճե՛լ... Ասա ինձ, տա... ինչո՞ւ կարող է ուղղուել այն ճաքը, որ առաջացել է մի անզգայշ վարմունքից ապակու վրայ... Ի՞նչով կարելի է ուղղել այն սխալը, որով ձգւում է մի ժանտահար օձ մէկի կուրծքի մէջ... Ոչ ապաքէն այդ օձը պէտք է շարունակ գալարուի ու խայթի, թափի անխնայ իւր թոյնը իւր նեղ, սեղմուած շրջապատի վրայ, մինչեւ որ կը քրքրի, կը ծակծակի, կ'սնչացնի նրան...

ՄԱՐԻ

Դատիր, ինչպէս գիտես, խօսիր ինչպէս ցանկանում ես, միայն մի ելք գտիր ինձ. մի ելք:

ՏԻԳՐԱՆ

Եւ ո՛չ մի ելք: Կինն այն ժամանակ է կին և պաշտելի կին իւր ամուսնու համար, երբ նա, ինչպէս առաջ, նոյնպէս և ամուսնութեան ժամանակ անբիծ է ինչպէս հրեշտակ, մաքուր է ինչպէս ձիւն: Նա անմիջապէս կ'որոյնում է իւր ամբողջ գրաւչութիւնն ու նշանակութիւնը, երբ նա դաւաճանել է իւր ամուսնու, բարոյականութեան և օրէնքի առաջ: Նա — անկա՞ծ կին է համարում:

ՄԱՐԻ

(Աւելի կատաղած) Տիգրան... այդ արդէն...
(Յանկարձ Դեղհայնոմ է յայն)։ Ես պատրաստ եմ քո
առաջ ծնկաչոք աղաչել ինձ ներումն... միայն
թէ...

ՏԻԳՐԱՆ

Միայն թէ ներէի, ներէի... և այդ ներումն
դու խնդրում ես գայլի կատաղութեամբ և
գառան աղաչանքով... Միայն թէ ներէի...

ՄԱՐԻ

Ոչ. այդ դեռ բաւական չէ։ Դու ուրիշ պարտք
էլ ունիս կատարելու, եթէ թանգ է քեզ հա-
մար իմ կեանքը, եթէ կեղծ չէ եղել դէպի ինձ
քո սէրը։ Դու պէտք է երեխայիս ընդունես,
ինչպէս քո երեխային. դու պէտք է մեր անունը
տաս նրան։

ՏԻԳՐԱՆ

Անգո՛ւթ... այդ արդէն չափազանց է... Մի՞թէ
բաւական չէ, որ դու իմ առաջ բարձրացնում
ես վրայիդ ամենաթանձր քողը, որով մեծ ճար-
պիկութեամբ այսքան տարի ծածկուած ես եղել...
Մի՞թէ բաւական չէ, որ ցոյց ես տալիս ինձ քո
սրտի, քո հոգու ամենաուրախ խորշերը և ամենա-
ախտոտ մերկութեամբ արդէն յանդգնում ես
կանգնել առաջիմ... որ հիմայ ձգտում ես նոյնն
անել և ընդհանուրի՞ առաջ... Մի՞թէ, վերջապէս,
բաւական չէ, որ մինչև օրս ծիծաղել ես քո մէջ
դու, միայն դու իմ վրայ, հիմայ ցանկանում ես,
որ ծիծաղեն ամենքն է՞լ... (Կաթնալու գնալ)։
Որքան ցած ես... որքան ապականուած ես...

ՄԱՐԻ

(Զսպառած) Ներիր ինձ, աղաչում եմ... խնայիր
գոնէ որդուս։

ՏԻԳՐԱՆ

(Մարիէ լքայ սուր հայեացք գցելուց յետոյ) Մեր մէջ
ամեն ինչ վերջացաւ։ (Արագ գնալ է իւր սենեակը)։

ՄԱՐԻ

(Միայն. աճառաւորական լքե՛ք բարձր) Այո... Մեր
մէջ ամեն ինչ վերջացաւ... Իւր բերանով կար-
դաց իւր դատաւիճիւրը և ես հասայ նպատակիս...
Իսկ հիմայ աւելի ոյժ կունենամ ես՝ կատարումն
տալու նրա սրտից բղիւսած այդ դատաւիճուին։

ՏԵՍԻՆ 3.

ՄԱՐԻ, ԵՒ ԺԱՌԱՅ

ԾԱՌԱՅ

Այն կինն էլի եկաւ. իւր երեխայի հետ։

ՄԱՐԻ

Որ նոր այստե՞ղ էր։

ԾԱՌԱՅ

Այո։ Հազիւ է կանգնում ոտքերի վրայ. շատ
հիւանդ է երևում։ Կէս ժամ կլինի, ինչ եկել
է ու պարտիզում նստել։ Հիմայ էլ ձեզ է հար-
ցնում։

ՄԱՐԻ

Ներս հրաւիրիր. շուտ։

ԾԱՌԱՅ

(Կառնալով Քնալ Բայ Կոնք է առնում) Տիկին,
ինչքան նման է այս երեխան մեր...

ՄԱՐԻ

Լռիր, լռիր... քեզանից ոչ ոք կարծիք չի հար-
ցնում: Շուտով ներս հրավիրիր:

(Ծառն Քնոմ է):

ՄԱՐԻ

Ի՞նչ է պատահել արդեօք... Գնալիս շատ
յուզուած էր... Ի՞նչ կնշանակի արդեօք նրա
այս կրկին և շուտափոյտ այցելութիւնը... Մի
գուցէ սաստկացել է տկարութիւնը... Գուցէ մի
ուրիշ օգնութեան էլ է կարօտ... Պէտք է ան-
շուշտ մխիթարել նրան: (Գնում է դէպի Դիլի Դսոսը):

ՏԵՍԻԼ 4.

ՍԱՐԻ, ԱՆՆԱ*) ԵՒ ԳՈՒՐԳԵՆ

ԱՆՆԱ

Ես չկարողացայ հասնել մինչև տուն... Ես
վերադարձայ...

ՄԱՐԻ

Ոչինչ. շատ լաւ արեցիք: Դուք բոլորովին
տկար էք երևում: Ի՞նչ պատահեց ձեզ: Նստե-
ցէք... նստեցէք այստեղ... Դուք ոտքի վրայ չէք
կարողանում կանգնել... (Նստեցնում է Աննային
ցոյց արած Բոպիլոսին վրայ):

*) Այս տեսիլում Աննան աւելի ուժաւորւած է երևում: Խուլ և
ստէպ հաղը սաստկանում է երկար խօսելիս:

ԱՆՆԱ

Ա՛խ, ինչո՞ւ մենք պէտք է իրար պատահե-
ինք... Կամ ինչո՞ւ դուք այդ աստիճան բարի
պէտք է լինէիք դէպի ինձ, դէպի իմ որդին:

ՄԱՐԻ

Բայց ի՞նչ, ի՞նչ պատահեց ձեզ:

ԱՆՆԱ

Այստեղից դուրս գնալուցս յետոյ... աւելի
խոր զգացի, թէ ինչ հարուած հասցրեցի ձեզ...
Այո... ես... խորտակեցի ձեր անգործութիւնը...
ձեր մաքուր սիրտը... լացի և սուգի փոխեցի...
Ձեր դուք ոչնչով մեղաւոր չէք... (Աւելի շնա-
ստաւ): Ներեցէք ինձ... ներեցէք ինձ...

ՄԱՐԻ

Ի՞նչ... դժբա՞ղ... Դուք խնդրում էք ներո-
ղութիւն... Ո՛չ, դուք չպէտք է այդ անէք...
դուք արժանի էք յարգանքի... որովհետեւ... դուք
ազնիւ էք... և այդ երեւաց հենց սկզբից...
Ա՛խ, իսկոյն... (Կառնալով Գորգէնին): Դուրգե-
նիկ, արի ինձ մօտ... (Ինքը Ժօպէնում է նրան, համ-
բոնում է և նստեցնում խորքում): Այ, թէկուզ այս-
տեղ... նստիր, աչքի լոյս... (Արագ Ժօպէնում է
ոհարման, վերցնում է նկարների ալբոմը և պալիս է
Գորգէնին): Այ, ա՛ռ, հոգեակոս, այս գիրքը... տես,
ինչ սիրուն պատկերներ են... մէկ մէկ, մէկ մէկ
նայիր... այ, այսպէս... Դու մեզ վրայ ուշք մի
դարձնիլ... մենք մայրիկիդ հետ խօսում ենք...
Հիմայ կուղարկեմ քեզ համար խաղալիկ էլ կառ-

նեն... Ես հիմայ մի փոքր մայրիկիդ հետ խօսում եմ... Հասկացա՞ր: (Գութանը գլխով համայնանքէան նշան է անում): Այ, ապրես: (Մօտենալով Աննային): Այո. դուք ենթարկուել էք ձեր առաջին սիրոյ ազդեցութեանը... դուք խաբուել էք... և դա զարմանալի չէ մի անփորձ օրիորդի համար:

ԱՆՆԱ.

Օ...որքան բարի էք... որքան բարի էք... իսկ ես... (Կցկոտւոյ շունչ քաշելուց յետոյ, արքած է արքած անաւ): Ահա... այդ էր պատճառը, որ ճանապարհին սիրտս սկսեց թուլանալ... ոտքերս հրաժարուեցին ինձ ծառայելուց... փոքր էր մնում, որ վայր ընկնէի... միայն այնքան յաջողուեց ինձ, որ կարողացայ փոքր ի շատէ մի յարմարաւոր տեղ նստել... Փողոցի անցուղարձ անողները նայում էին ինձ կասկածանքով... Պտտուեց գլուխս... Ել չեմ յիշում: (Իջնելով յայն) Երեխան, ինչպէս երեւում էր, վախեցել էր... որովհետեւ նրա լացի ձայնն ինձ արթնացրեց... և ես... հազիւ վերագարձայ... Այստեղ աւելի մօտ էր... Ձեր պարտիզում մի փոքր հանգստացայ...

ՄԱՐԻ

Շատ խելօքութիւն էք արել, որ վերագարձել էք ինձ մօտ... դուք բոլորովին գունատուած էք, և թոյլ... հազը ձեզ հանգիստ չի տալիս... Ձեզ օգնութիւն է հարկաւոր: Ես հիմայ կուղարկեմ բժշկի:

ԱՆՆԱ.

Վախեցայ... վախեցայ... որ փողոցում կը մնար երեխաս... և ես ժողովեցի իմ բոլոր ուժերս... եկայ ձեզ մօտ... (Յանկալի հեկեկալով) Քոյր իմ, քոյր իմ... ես զգում եմ մի ինչ-որ... ես զգում եմ, որ շատ չէ մնացել ինձ ապրելու... Շտապեցի... միակ խնդիրս կրկնել քեզ...

ՄԱՐԻ

Աննա...

ԱՆՆԱ.

Որդուս... Գուրգէնիկիս... ես քեզ եմ յանձնում... պաշտպանիր... ազատիր նրան գէթ ապագայ թշուառութիւնից... Գու՛մայր ես եղել... գիտես, թէ ինչ է դաւալիր...

ՄԱՐԻ

Աննա, Աննա... Ինչո՞ւ ես քեզ կորցնում... Այդ ի՞նչ փոքրագութիւն է... (Զանգ է Կալի գալիս է Զարան):

ՏԵՍԻՆ 5.

ՆՈՅՆԷ ԵՒ ԶԱՌԱՅ

ՄԱՐԻ

Գնա բժշկին հրաւիրիր. շուտ:

(Ծառան գնում է):

ԱՆՆԱ.

Բժիշկ... Ի՞նչ կարող է անել բժիշկն ինձ...

ՏԻԳՐԱՆ

(ձիւ արձակելով) Աննա... (ե-
տպելը ձեռնալուծաբ
ժանո՞՞ք է յետո՞ւ):

ԱՆՆԱ

(Զխարողանալով այլ ևս
կանգնել, ընկնո՞ւ է ի-
յնսո՞ւք բալկոնի վրայ):

ՄԱՐԻ

(Թռչալով) Ուրեմն ճանաչեցիր իմ
որդուն է՞լ:

ՏԻԳՐԱՆ

Օ՛հ... ես հիմայ եմ հասկանում, թէ
ինչ խաղ խաղացիր ինձ հետ... ես
հիմայ եմ հասկանում, թէ որքան
ստոր արարած եմ եղել ես... Հիմայ
է երևում ինձ այն Դամոկլեան սուրը,
որ ութ տարի շարունակ կախուած է
եղել գլխիս վերեւը և ես քաջութիւն
չեմ ունեցել տեսնելու նրան...
Ես հիմայ հասկանում եմ, որ այլևս
փրկութիւն չկայ ինձ... չկայ... Ա՛հ...
Բայց և այնպէս... ես պատրաստ եմ,
որպէս մրջին ընկնել ձեր ոտքերի
տակ, որպէս սողուն հայ-
ցել ինձ գո՛ւթ... գո՛ւթ միայն...

ՄԱՐԻ

Հիմայ դու ինքդ լաւ ես հասկանում,
թէ ի՞նչ «հարուած» հասցրիր դու
ինձ... թէ որպիսի «ճաք» առաջացրիր
ապակիի վրայ, թէ, վերջապէս,
որպիսի «ժանտաշար օձ» գցեցիր
իմ կուրծքս...

ՏԻԳՐԱՆ

Ա՛հ, զգում եմ... զգում եմ... ես եմ
ապե-

րախտը... ես եմ մեղաւորը... գո՛ւթ... գո՛ւթ
միայն...

ՄԱՐԻ

Դիցուք թէ ես գթացի, բայց կարո՞ղ
է արդեօք գթալ քեզ սա՞... (Տոյ
հալով Աննայի վրայ)
Իսկ եթէ սա իւր անսահման բարութեամբ
գթայ և ների էլ քեզ... ի՞նչ է ասելու քո
խիղճը քեզ... Նայիր... ահա... հազիւ
է ընկած բազ-կաթուի վրայ... անյոյս...
կիսակենդան... (Վհա-
կան): Դու խորտակել ես սրանց
գոյութիւնը... դու խորտակեցիր
և իմ կեանքը... Դու քո անմիտ
վարմունքով գլորել ես մեզ մի
այնպիսի անդունդ, որից կարելի
է փրկութիւն գտնել միմիայն
մահով... այո՛, մահով... Բայց դու
դեռ կարող ես մեզնից միայն
մէկին փրկել—այս երեխային
միայն, տալով սրան մեր անունը,
որն էլ պատրաստ կլինի իւր
հրեշտակային անմեղութեամբ
ներել քեզ:

ՏԻԳՐԱՆ

Պէտք է փրկե՛լ... պէտք է փրկե՛լ...
և կը փրկեմ... Իսկ դու...

ՄԱՐԻ

Իսկ մենք ամուսիններ կըմնանք
միայն աշխարհի, հասարակութեան
առաջ... և այն Դամոկլեան
սուրը, որի ներկայութիւնը միայն
զգում էի ես, այժմ պարզապէս
կախուած կլինի մեր երկուսիս
մէջ... և ամեն մէկս, տեսնելով
նրան, կիմանանք, թէ որքան
հեռու ենք մի-

մեանցից... Ապա հարգանքի վրայ ես չեմ կամե-
նում մտածել անգամ որովհետեւ նախ՝ այս ե-
րեսային անուն է հարկաւոր և երկրորդ-
չէի ցանկանալ, որ մեր վարմունքով շատերի
համար վատ օրինակ դառնայինք և ընդհա-
նրութեան համար—բամբասանքի և ծաղրի ա-
ռարկայ:

ԱՆՆԱ.

(Հաղի- առաջ գալով) Ո՛չ, ո՛չ... խղճացէք ինձ...
Ես չեմ եկել անջատելու ձեզ... ես... չեմ եկել
... վրէժ առնելու... Ես չեմ եկել... որպէս
ուրուական... կանգնելու... ձեր երկուսիդ մէջ
... Տղամարդկանց թուլութիւններին... աշխար-
հը... ներողամիտ է միշտ... ներողամիտ եղէք...
և դուք... արկին... Ահա ես... ես եմ խնդրում
այդ... մեծահոգի եղէք... արաչում եմ... Թողէք
ինձ... գոնէ հանգիստ մեռնեմ...

ՄԱՐԻ

(Գլուխը քաշաւ և շարժելով) «Մեր մէջ ամեն
ինչ վերջացաւ»:

ԱՆՆԱ.

(Շանխար) Ա՛հ... օգ... (Օրօր-ում է հանգնած
պէր և հաղի- Գոյ-ն է իրեն քաղաքաւոր լըրայ) Թող...
ինձ... շունչս...

ՄԱՐԻ

(Վախեցած ծագեալով) Ա՛հնա... Ա՛հնա... Ի՞նչ
պատահեց քեզ...

ԱՆՆԱ.

Նու... ուն... չըս... օգ... (Աչքերը փակեց):

ՄԱՐԻ

(Ձեռքերը հարստեղով և յառահարաւետա՛յ Դ Երկու-
քայլ հեռանալով) Ի՛նչ անզգուշութիւն իմ կող-
մից... (անհամբեր) Ի՞նչ եղաւ բժիշկը... Ինչ
եղաւ բժիշկը:

ՏԻԳՐԱՆ

(Ձգելով Աննայի առաջ) Ո՛հ գոնէ դու ինձ նե-
րիր...

ԱՆՆԱ.

(Աչքերը հաղի- քանալով) Ներում եմ... Գուրգէ...
(Փակում է իրեն աչքերը և լռութեամբ):

ՄԱՐԻ

(Սարսափած) Տէ՛ր Աստուած...

ՏԵՍԻԼ 7.

ՆՈՅՆԵ ԵՒ ԺԱՌԱՅ

ԾԱՌԱՅ

(Ներս Դպնելով, հանգնած է դռնի մօտ) Բժիշկը
(և աղաչ է Դոյն):

ՏԻԳՐԱՆ

(Յառահար քաշում է Դ Կոյ, ընկնում է քաղաքաւոր
խորք և երեսը թափում է յեռաւորով):

ԳՈՒՐԳԷՆ

(Որ չգիտէր, թէ ինչ է հապարակած իւր շարժը, յանկարծ լայր է գցում ուլեմը և լապտ է դնել իւր դիմելը ուրիշ-պարտաւ) Մայրիկ... մայրիկ...

ՄԱՐԻ

(Աչքերն աքաղաղում է հայտնաբերած Գորգէնին և զննում իւր աչքն ու զննում իւր հարթիւն) Գորգէնիկ... քո մայրը ե՛ս եմ:

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Յ Ր

ՎԵՐՋ

Պ. Պ. ԹԱՏԵՐԱՍԵՐՆԵՐԻՆ

Հայաշատ քաղաքներից և գիւղերից, ուր երբեմնապէս լինում են հայկական ներկայացումներ, շարունակ նամակներ եմ ստանում այսպիսի հարցերով. թէ այս ինչ կամ այն ինչ իմ ի լոյս ընծայած պիէսը թողալու է արդեօք ներկայացման համար, կամ ինչպէս պէտք է թողալու թիւն ստանալ և վերջապէս, ուր կամ ում պէտք է դիմել այդ թողալու թիւնը ձեռք բերելու համար և այլն:

Ուստի պարտք եմ համարում յայտնել պ. պ. Թատերասերներին, որ իմ բոլոր պիէսները, որոնք մի առ մի յիշուած են զրքիս գոյնաւոր երեսի վերջում, անգիտիմ թողալու էմ ներկայացման համար երկրիս պ. Գլխաւոր կառավարչապետից:

Ի հաստատութիւն բանիս՝ կարելի է նայել պ. Աղեքսանդր Թաթևանեանի՝ Թիֆլիսում հրատարակուող „Թ.Ս.Տ.Փ.ՈՒՆ՝ հանդիսի 1895 թուի դեկտեմբեր ամսի № 2 գիրքը, որի սկզբում գետեղուած է ուսման հայերէն լեզուներով „Լիակատար ցանկ հայերէն պիէսների, որոնք ներկայացնելու թողալու էմ նախկին բեմերի վերայ“։ Իսկ այդ ցանկի վերջում տպուած է ուսման, թէ վերում յիշուած բոլոր պիէսները թողալու էմ Պ. Գլխաւոր կառավարչապետից ներկայացման համար:

Ուրեմն մի որ և է պիէսի ներկայացման թողալու թիւնը ստանալու համար բաւական է մինչև անգամ այդ ցանկը ներկայացրուի տեղական պատշաճաւոր իշխանութեան և մատնացրուի անուի այն յօդուածը, որի մէջ նշանակուած է ներկայացման համար ընտրուած պիէսը և իշխանութիւնը չի մերժի իւր թողալու թիւնը, որովհետև այդ ցուցակի տպագրուելու իրաւունքը ստացուած է Կովկասեան Գլխաւոր նախկին Ատենից:

Միայն անհրաժեշտ եմ համարում աւելացնել զանազան թիւրիմացութեանց առաջն առնելու համար պետական օրէնքի տեսակետից, որ այդ „Լիակատար ցանկի“ երրորդ երեսում 45-րդ յօդուածում նշանակուած է այսպէս. Мельникъ, Զաղացպան, перев. Фасуладжина, իսկ 46-րդում այսպէս. Мода, Մոդա, ком. въ 1 д. соч. его-же; այն ինչ „Մոդան“ իմ հեղինակութիւնն է և նրա թողալու թիւնը ես ինքս եմ խնդրած և ստացած:

Իսկ ներկայ „Կամուկեան սուրի“ ներկայացման թողալու թիւնը գետեղուած է զրքիս 3-րդ երեսում և չէ մտած որոշեալ ցանկի մէջ, որովհետև այս պիէսը տպագրուած է „Թատրոն“ հանդիսի այդ համարից յետոյ:

ՎՐԻՊԱԿՆԵՐ

Երկու	Տող	Գրքի համար	Մաս	Ուղղորդ
6		14	ղիցուկ	ղիցուք
8	3		Անչու	ինչու
	14		թէթկացած	թէթկացած
9	12		ուտէս	ստէս
		14	պատճառարանում այդ	պատճառարանում է այդ
10		15	աղղէն	աղղէն
		5	մէջ	մէջ
		1	օգնութեան	օգնութեան
11		4	միան քեզ	միայն քեզ
		2	այդ բոլորի հետ	այդ բոլորի հետ,
12		5	ծախկում	ծաղկում
13		9	զան,	զնա,
16	16		ասեց	ասեց,
18	9		ալեկոծում է	ալեկոծում է
20	9		վերքին	վէրքին
22		14	երենց	իրենց
		2	աշխարհի	աշխարհի
30		2	տուեցեք	տուեցեք
32	3		դուռ	դուռ
33	7		հա-	
34	7		մի խնդիր	մի խնդիր
40		2	հենց	հէնց
42		14	իշումն է	ինչումն է
44		9	ժողովում	ժողովում
45		6	կազմեն	կանգնեն
50	11		շուտափոխ	շուտափոխ

2013

